

Mihai DRAGNEA*

ORAȘUL PHILIPPOLIS ÎN SURSELE MEDIEVALE

The City of Philippopolis in Medieval Sources

Abstract: The purpose of the present study is to demonstrate the strategic importance that Philippopolis had in Medieval times. Throughout the centuries, the city will know different rulings. Due to its position on the ancient Roman road *Via Militaris*, that connected Singidunum with Constantinople, Philippopolis will become an important point for the crusader armies. Being a town populated largely by nobles, Philippopolis will know a period of material prosperity, becoming a rich city. This fact will become tempting for the crusaders, who on their way towards the Holy Land, will rob the city repeatedly. During the Third Crusade, the German emperor Frederic I “Barbarossa” will settle his residence in Philippopolis, where he could organize thieving raids on the neighbouring towns.

Keywords: Philippopolis, Thrace, Byzantine Empire, Crusaders, *Via Militaris*, Constantinople

*

Istoria orașului Philippopolis „Φιλίπποπολις” (Plovdiv-ul de astăzi, din sudul Bulgariei)¹ a cunoscut numeroase schimbări de ordin etimologic și administrativ. Săpăturile arheologice au scos la iveală faptul că au existat așezări umane încă din Neolitic (aprox. 6000 î. e. n.)². Arheologii au descoperit ceramică fină și obiecte de uz casnic³.

Primii locuitori atestați de către istorici ca locuind în acea arie au fost tracii. În sursele istorice romane, orașul Philippopolis apare sub numele de *Eumolpias*, fiind denumit după numele legendarului rege trac Eumolpus (aprox. 1200 î. e. n.). În 342

---

* Universitatea din București.

¹ Orașul a fost construit pe șapte coline, ce au o înălțime de aprox. 250 m, fiind deseori comparat cu Roma.

² Dennis Rodwell, *Conservation and Sustainability in Historic cities*, Oxford, 2007, p. 19.

³ Петър Детеv, *Разкопки на Небет тене в Пловдив*, în „Годишник на народния археологически музей в Пловдив”, V, 1963, p. 27-30.

î. e. n. orașul a fost cucerit de către macedoneni, în urma campaniei lor militare în Tracia (342–340 î. e. n.), fiind redenumit după regele Macedoniei Filip al II-lea⁴ „Orașul lui Filip”.⁵ Conform textului lui Diodor din Sicilia, Filip, „i-a înfrânt pe traci în câteva bătălii și a impus barbarilor tribut o zecime și a fondat orașe considerabile în locurile cele mai potrivite pentru a reduce obrăznicia tracilor”⁶. După căderea Imperiului Macedonean, orașul a fost recucerit de către traci iar numele său a fost schimbat în *Pulpudeva*⁷.

Philippopolisul a fost cucerit de către romani în anul 72 î. e. n., printr-o campanie militară condusă de generalul roman Marcus Lucullus, dar ulterior triburile trace locale îl vor recuceri. În anul 46 e. n. orașul a fost anexat definitiv la Imperiul Roman, condus la acea vreme de împăratul Claudius⁸, fiind redenumit în *Trimontium* „Orașul celor trei coline”⁹. Ulterior va deveni capitala provinciei Tracia și va obține statutul oficial de oraș în Imperiu spre sfârșitul primului secol. Philippopolisul este descris de către Lucian din Samosata¹⁰ ca fiind „cel mai mare și cel mai frumos dintre toate orașele”¹¹. Importanța orașului o putem deduce și din așezarea sa strategică, la poalele Munților Haemus (munții Balcanici), pe unde trecea cel mai important drum militar din Balcani *Via Militaris* (sau *Via Diagonalis*)¹².

Philippopolisul a cunoscut un important avânt cultural și social în perioada de ocupație romană, fiind păstrate numeroase edificii de cult social și religios din Antichitate. Băi publice, altare sau teatre încântă și astăzi privirile turiștilor ce vizitează Plovdivul. Orașul a cunoscut un important sistem de canalizare datorită infrastructurii construite de romani. Mare parte din ruinele orașului antic încă nu au fost excavate. Philippopolisul a continuat să ridice statui împăraților și comandanților armatei, chiar și la finalul secolului al V-lea, ceea ce sugerează că

⁴ Rege (basileu) al Macedoniei care a trăit în perioada 382–336 î. e. n.; a domnit între anii 359–336 î. e. n.

⁵ *The Teaching of modern greek in Europe. Current situation and new perspectives*, vol. editat de Alicia Morales Ortiz, Cristóbal Pagán Cánovas, Carmen Martínez Campillo, Murcia, 2010, p. 64.

⁶ Diodorus Siculus, *Bibliotheca historica*, 16.71.2. (<http://www.perseus.tufts.edu>) [accesat la data de 22.05.2012].

⁷ Theodora Dragostinova, *Between Two Motherlands: Nationality and Emigration Among the Greeks of Bulgaria, 1900–1949*, Ithaca (NY), 2011, nota 47.

⁸ Împărat roman care a trăit în perioada 10 î. e. n.–54 e. n.; anii de domnie 41–54 e. n.

⁹ Bozhidar Dimitrov, *The Bulgarians – the first Europeans*, Sofia, 2002, p. 17.

¹⁰ Lucian din Samosata (în greaca veche: Λουκιανὸς ὁ Σαμοσατεύς; în latină: *Lucianus Samosatensis*; n. cca 125 d. Hr.–d. post 180 d. Hr.) a fost prozator grec, de origine asiriană, care s-a afirmat în domeniile retoricii și al satirei.

¹¹ Jean W. Sedlar, *East Central Europe in the Middle Ages, 1000–1500*, în *A History of East Central Europe*, vol. III, Seattle, 1994, p. 112.

spiritul municipal supraviețuise în Tracia mai mult ca în alte regiuni istorice. Dar până și în Philippopolis, *trama*¹³ stradală antică a suferit grave alterări. Săpăturile de salvare efectuate în centrul Plovdivului de astăzi au dezvelit considerabile părți ale vechiului *forum*. În prima jumătate a secolului al V-lea, o mare biserică trinavată a fost construită peste două *insulae*, blocând astfel și *cardo* și *decumanus*. La sfârșitul secolului următor, biserica a fost la rândul ei părăsită, devenind cimitir. Însă termele orașului au rămas în funcțiune până la sfârșitul secolului al VI-lea¹⁴. Analizele numismatice și materialele epigrafice ne indică faptul că însuși împăratul roman Hadrian (117–138 e. n.) a vizitat Tracia și Philippopolisul în tururile sale provinciale din perioada 124–125 și 128–132, îndreptându-se spre vechiul oraș trac *Uscudama*, pe care l-a redenumit după numele său *Hadrianopolis*¹⁵. Una dintre cele mai importante reforme ale lui Hadrian a fost *Patria*, prin care împăratul dorea unificarea tuturor provinciilor și etniilor din Imperiu. Această reformă a schimbat viața orașelor romane, inclusiv pe cea a Philippopolisului. Acest lucru poate fi demonstrat cu ajutorul monedei locale. Orașul va accepta statutul de *civitas stipendiariae* (autonomie a autorităților locale). Din săpăturile arheologice aflăm că partea nordică a *agorei* a fost reconstruită, iar autoritățile au ridicat în aceeași zonă o clădire care a fost interpretată drept bibliotecă. Tot în Philippopolis se afla și unica statuie a împăratului Hadrian, ridicată la începutul domniei acestuia. Un apeduct, un complex de băi termale publice, străzi, un stadion și un arc memorial au fost construite în oraș¹⁶.

În perioada medievală, sub administrație bizantină, orașul și-a păstrat numele său grecizat *Philippopolis*. Alături de Adrianopole, Philippopolis a fost una dintre cele mai importante cetăți din Balcani, situată chiar râul Hebru (Marița de astăzi)¹⁷. Încă din Antichitate, regiunea Traciei a fost deosebit de expusă în fața năvălirii barbarilor dinspre nord, acest lucru fiind menționat de istoricul grec Polibiu¹⁸:

---

¹² Fred Singleton, *A Short History of Yugoslav Peoples*, Cambridge, 1989, p. 12.

¹³ În urbanism și arhitectură, se folosește sintagma *trama* stradală pentru a desemna rețeaua de căi de comunicație, majore și minore, dintr-o localitate sau din o porțiune a acesteia.

¹⁴ Florin Curta, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI–VII*, Târgoviște, 2006, p. 112.

¹⁵ Ivo Topalilov, *The Emperor and the City: a Case Study on the Link between Hadrian and Philippopolis*, în *The Roman Empire and Beyond: Archaeological and Historical Research on the Romans and Native Cultures in Central Europe*, vol. editat de Eric C. De Sena, Halina Dobrzanska (British Archaeological Reports – International Series 2236), Oxford, 2011, p. 23.

¹⁶ *Ibidem*, p. 25.

¹⁷ Dimitri Obolensky, *Un Commonwealth medieval: Bizanțul. Europa de Răsărit, 500–1453*, București, 2002, p. 24.

¹⁸ Polybios (greacă: Πολυβίος), cca 201–cca 120 î. Hr., fiul lui Lycortas; om politic și istoric grec, originar din Megalopolis, Arcadia.

„Deoarece Tracia – scrie Polibiu – înconjoară teritoriul bizantinilor din toate părțile, întinzându-se de la o mare la cealaltă, aceștia sunt prinși în războaie grele și fără de sfârșit împotriva tracilor, pentru că nu este posibil ca făcând pregătiri importante și câștigând o singură victorie decisivă asupra lor să scapi o dată pentru totdeauna de vrăjmășia lor – dinastia și națiunile barbare sunt prea numeroși [...]”¹⁹.

Acest fenomen s-a păstrat și în Imperiul Bizantin, unde Philippopolis, Serdica și Adrianopole erau importante puncte strategice militare²⁰. Începând cu secolul al VII-lea, în Balcani au apărut slavii²¹, care vor modifica numele orașului din varianta tracă *Pulpudeva* în *Plapdiv* (Плъпдив), *Ploudin* (Плоудин), *Paldin* (Пълдин) sau *Plavdiv* (Плѣвдив) în slavonă²². Acest lucru poate confirma faptul că limbile vorbite de traci și slavi erau apropiate. Forma de astăzi *Plovdiv* a fost atestată pentru prima dată în Țaratul Bulgar²³, în *Cronica apocriță bulgară* (sec. al XI-lea), unde apare sub numele *Plo(v)div* „Пло(в)дѣвъ”.

În plan administrativ, aflăm că între anii 789 și 802 a fost creată thema Macedoniei. Numele ei, care induce în eroare geografia acesteia, a exprimat doar intenția guvernului bizantin de a folosi această regiune drept cap de pod pentru a recâștiga Macedonia propriu-zisă din mâinile slavo-bulgarilor. Această themă cuprindea partea centrală și de vest din câmpia Traciei iar capitala ei se afla la Adrianopole. Al doilea oraș ca importanță era Philippopolis²⁴. Incorporarea *sklavinae-lor*²⁵ în structura administrativă a themelor bizantine a avut drept scop asimilarea culturală a slavilor din regiune și creștinarea lor, proces care a început pe scară largă în secolul al IX-lea. Mai târziu, în regiune au apărut o serie de episcopate care depindeau de Mitropolii și care la rândul lor erau supuse patriarhului de Constantinopol. Una dintre aceste Mitropolii era și cetatea Philippopolis, care fusese vechi scaun episcopal și care supraviețuise asimilării slave²⁶. În secolul al X-lea,

¹⁹ Polybius, *Historiae*, IV, 45, ed. T. Büttner-Wobst, Leipzig, 1889, p. 57-58; trad. de John Bagnell Bury, *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene*, Londra, 1889, p. 11-12.

²⁰ D. Obolensky, *op. cit.*, p. 31.

²¹ *Ibidem*, p. 30.

²² Gustav Weigand, *Ethnographie von Makedonien*, Leipzig, 1924, p. 10.

²³ Țaratul Bulgar (българско царство, Balgarsko Tsarstvo) a fost un stat medieval al bulgarilor de neam turanic, înființat în anul 681, care și-a încetat existența în 1018. Denumirea de *Țaratul Bulgar* există începând cu 864, data adoptării creștinismului ca religie oficială de către hanul și apoi cneazul Boris I (852-889); din 681 și până în 864, s-a numit *Hanatul Bulgar*. Simeon I (893-927), fiul lui Boris, a fost primul domnitor al bulgarilor care s-a încoronat drept țar.

²⁴ D. Obolensky, *op. cit.*, p. 91.

²⁵ Comunități slave în teritoriul Imperiului Bizantin.

²⁶ D. Obolensky, *op. cit.*, p. 93.

guvernul bizantin a mutat o parte din ereticii paulicieni de origine armeană din zona de frontieră a regiunii Anatolia lângă Philippopolis²⁷. Anna Comnena, fiica împăratului Alexios, afirmă că, pe la sfârșitul secolului al XI-lea, în oraș exista o numeroasă comunitate de paulicieni²⁸, care reprezenta aproape întreaga populație a Philippopolisului. Odată cu trecerea timpului, acești paulicieni de origine armeană își pierduseră o bună parte din caracteristicile lor asiatice, urmând a se amesteca cu grecii și slavii²⁹.

Puțin mai târziu, la începutul secolului al IX-lea, statul bulgar condus de hanul Krum³⁰ a început o campanie de cucerire spre nord, urmând a se îndrepta și către zona sudică, în Bizanț. La vremea aceea, bizantinii dețineau o linie puternică de fortărețe, menite să apere Imperiul Bizantin de atacurile bulgarilor conduși de Krum. Acestea erau Serdica, Philippopolis, Adrianopole și Develtos. În timpul celor cinci ani care au urmat după primul atac major al lui Krum (809), toate aceste orașe au fost ocupate de către armatele hanului³¹.

Anumiți istorici bulgari sunt de părere că Philippopolisul ar fi fost cucerit de către hanul Malamir³² și kavhanul³³ Isbul³⁴. Aceștia se bazează pe *Cronica lui Malamir*, în care este menționat Philippopolisul: „Hanul iuvgii³⁵ Malamir este din voia Domnului domnitor. Bunicul meu Krum a găsit cu noi aceste lucruri. Iar tatăl meu, domnitorul Omurtag a încheiat pace pentru treizeci de ani pace cu grecii, trăind bine. La început și eu am trăit bine, dar grecii au devastat pământul nostru. Și domnitorul Malamir, cum guverna împreună cu kavhan Isbul, a pornit o campanie împotriva grecilor cu o armată și a devastat cetatea Provat, cetatea Burdidzo și pământul grecilor. Și le-a îndeplinit pe toate cu glorie și a ajuns până la

²⁷ J. W. Sedlar, *op. cit.*, p. 11.

²⁸ Sectă dualistă, considerată eretică, ce derivă din manifeism care face o distincție între Dumnezeu creator al cerului și al pământului și Dumnezeu creator al sufletelor, singurul care merită adorat.

²⁹ Anna Comnena, *Alexiada*, XIV, 7, ed. B. Leib, Paris, 1945, p. 180.

³⁰ Han al Bulgariei (803–814) care și-a extins cuceririle sale spre nord; acest lucru a fost posibil datorită anihilării statului avar de către Carol cel Mare.

³¹ D. Obolensky, *op. cit.*, p. 82.

³² Han al Bulgariei, nepot al lui Krum și fiu al lui Omurtag. Malamir a domnit între anii 831–836.

³³ După han, titlul de kavhan reprezintă cea mai mare funcție în Imperiul Bulgar precreștin; Kavhanul deținea comanda supremă a armatei și făcea parte din consiliul boierilor.

³⁴ Йордан Андреев, Иван Лазаров, Пламен Павлов, *Кой кой е в средновековна България*, Sofia, 1999, p. 175.

³⁵ Titlul este sinonim cu cel de han și provine din grecescul ΚΑΝΑΣΥΒΙΓΓ; Tsvetelin Stepanov consideră că prima parte a cuvântului ΣΥΒΙΓΓ s-ar traduce prin „domnitor de la Dumnezeu” și ar proveni din indoeuropeanul *su-baga „strălucitor”.

*Philippopolis, iar grecii au fugit [din oraș]. Și atunci kavhan Isbul, împreună cu gloriosul domnitor, negocia cu locuitorii Philippopolisului*³⁶.

Oricum, Philippopolisul va rămâne sub stăpânire bulgară până în 855–856, când va fi ocupat de către bizantini³⁷, urmând ca țarul Simeon I al Bulgariei³⁸ să îl recucerească³⁹.

În a doua jumătate a secolului al X-lea, cneazul Rusiei Kievene, Sviatoslav, a organizat o expediție militară în Bulgaria, reușind să cucerească partea de est a acesteia, inclusiv orașul Philippopolis. Conform scrierilor lui Leon Diaconul, armata invadatoare a lui Sviatoslav ar fi distrus în 969 sau 970 orașul Philippopolis⁴⁰, trăgând în țepă 20 000 de localnici⁴¹.

Cele mai prețioase informații despre Philippopolis le aflăm din scrierile despre cruciade. Armatele creștine ce aveau să vină dinspre vest, trecând prin Ungaria și Serbia, tranzitau teritoriul Bulgariei în drumul lor spre Palestina. Cronicarul Cruciadei I, Albert de Aachen, ne menționează că un anume preot Petru⁴² avansa cu armatele sale cruciate spre Sofia, urmând a se retrage în Philippopolis⁴³. Același cronicar ne spune că armatele cruciate conduse de această dată de către Godefroy de Bouillon⁴⁴ erau permise în Philippopolis cu daruri de împăratul bizantin Alexis I Comnenul (1081–1118)⁴⁵. Astfel, pe parcursul Primei Cruciade, porțile Philippopolisului s-au deschis pentru reprezentanții tuturor claselor sociale apusene care doreau să participe la războiul împotriva musulmanilor.

³⁶ Борис Чолпанов, Димитър Зафиров, Емил Александров, Калчо Калчев, Людмил Петров, Радослав Мишев, *История на българите*, vol. V, *Военна история на българите от древността до наши дни*, Sofia, 2007, p. 87.

³⁷ Vassil Gjuzelev, *Medieval Bulgaria, Byzantine Empire, Black Sea, Venice, Genoa* (Centre Culturel du Monde Byzantin), Villach, 1988, p. 130.

³⁸ Țar al Bulgariei creștine (893–927).

³⁹ *Bŭlgarskata dŭrzhava Instrumenti Arkhiv Forumi Abonament obshtestvo pri upravlenieto na tsar Petŭr*, în *Istoriya Instrumenti Arkhiv Forumi Abonament tsivilizatsiya za 11. klas*, 2006.

⁴⁰ Mark Whittow, *The Making of Byzantium, 600–1025*, Berkeley, 1996, p. 295.

⁴¹ John Van Antwerp Fine, *The Early Medieval Balkans: A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*, Ann Arbor, 1991, p. 86.

⁴² Petru Pustnicul, preot de Amiens, figură cheie în timpul Cruciadei I (1096–1099), numită și „Cruciada săracilor”.

⁴³ August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton, 1921, p. 48-52.

⁴⁴ Cavalier medieval, unul din liderii Primei Cruciade; din 1076 a fost Senior de Bouillon, domeniu de unde și-a luat numele, iar din 1087 a fost Duce al Lotharingiei Inferioare. După Asediul Ierusalimului din 1099, Godfroy a devenit primul suveran al Regatului Ierusalimului, dar nu a folosit titlul de Rege.

⁴⁵ Ani Dančeva–Vasileva, *Plovdiv à l'époque des premiers Croisades (1097, 1147, 1189)*, în „Bulgarian Historical Review”, 3–4, 1998, p. 10.

În timpul Cruciadei a II-a (1145–1149), armatele creștine devastau teritoriul Traciei, inclusiv suburbiile Philippopolisului, de zidurile cărui n-au putut să treacă⁴⁶. Cronicile ne spun că armatele cruciate au jefuit Philippopolisul, iar trupele bizantine cantonate în oraș nu au opus rezistență⁴⁷. Istoricul bizantin Nicetas Choniates (1155–1215 sau 1216) ne relatează că mitropolitul Philippopolisului, Mihail Italikos, a reușit să-l convingă la un pahar de vin pe împăratul neîncoronat al Germaniei, Conrad al III-lea (1138–1152), să-și disciplineze trupele, pentru a nu mai comite jafuri și masacre⁴⁸. De la cronicarul francez Odon de Deuil (1110–1162) aflăm informații despre cartierele sau suburbiile Philippopolisului deținute de latini⁴⁹ și despre biserica Sf. George, aflată „extra urbem”, unde a fost îngropat episcopul de Arras, Alvisus. Biserica este menționată două secole mai târziu în itinerariul călătorului german Stephanus Gerlach (1546–1612)⁵⁰. Aimon de Varennes ne spune că prin anul 1180 în Philippopolis se auzeau cântece bizantine⁵¹.

Philippopolisul își păstrează importanța sa strategică și în timpul Cruciadei a III-a (1189–1192), lucru confirmat de două surse importante: *Historia Peregrinorum*⁵² și *Historia de Expeditione Frederici Imperatoris*⁵³. Aceste izvoare sunt completate în anumite cazuri de mărturiile lui Nicetas Choniates. Sursele menționate mai sus ne relatează că armatele cruciate, conduse de însuși împăratul Frederic I Barbarossa⁵⁴, au produs o serie de incidente în Philippopolis, inclusiv jafuri, provocând dezgustul și suferința populației locale. Orașul va deveni reședința împăratului german, iar bunurile furate de către armatele acestuia din împrejurimi vor ajunge la Philippopolis⁵⁵. Cruciații vor folosi Philippopolisul drept bază pentru a

---

⁴⁶ J. W. Sedlar, *op. cit.*, p. 228.

⁴⁷ A. Dančeva–Vasileva, *op. cit.*, p. 16.

⁴⁸ Michael Angold, *Church and Society in Byzantium under the Comneni 1081–1261*, Cambridge, 1995, p. 174.

⁴⁹ Cartierul latin a fost fondat în timpul Primei Cruciade și se afla la periferia orașului.

⁵⁰ Стефан Герлах, *Дневник на едно пътуване до османската порта в Цариград*, ed. M. Киселинчева, Sofia, 1976, p. 258-259.

⁵¹ Apostolos E. Vacalopoulos, *Origins of the Greek Nation. The Byzantine Period, 1204–1461*, New Brunswick (NJ), 1970, p. 22.

⁵² *Historia Peregrinorum* a fost scrisă de călugărul William din Saint-Denis (secolul al XII-lea).

⁵³ Cronică anonimă care prezintă faptele de arme ale lui Frederic Barbarossa în timpul Cruciadei a III-a.

⁵⁴ Împărat al Sfântului Imperiu Roman din 1155 și până la moartea sa în 1190. A fost încoronat și ca rege al Germaniei, la Aachen, în 1125 și rege al Italiei, la Pavia, în 1154. În perioada 1189–1190 a fost unul dintre conducătorii cruciadei a III-a, împreună cu regii Filip al II-lea al Franței și Richard I al Angliei; în cursul expediției s-a înecat în râul Salef, în Asia Mică.

⁵⁵ A. Dančeva–Vasileva, *op. cit.*, p. 24.

întreprinde raiduri militare de pradă în orașele din jur⁵⁶. Pe fondul acestor evenimente se iscau o serie de conflicte între cruciații germani și bizantini. Împăratul bizantin Isac al II-lea Angelos⁵⁷ îi cerea lui Nicetas Choniates, care era și guvernator al *themi* Philippopolis, să întărească apărarea orașului⁵⁸. Planul eșua, iar guvernatorul fugea din oraș⁵⁹. Despre armatele cruciate germane, Choniates ne relatează: „Ceea ce e și mai amuzant e că împăratul Frederic, folosind un alt drum, a intrat în Philippopolis și a săpat o groapă în jurul lui. Acest lucru a părut straniu pentru bizantini [...]. Intrând în Philippopolis, el l-a găsit abandonat de majoritatea locuitorilor distinși. Chiar și dacă a găsit pe cineva, era un sărac sau cineva dintre armeni”⁶⁰. Aceste acțiuni ale lui Frederic ne indică faptul că germanii au dorit să rămână în Philippopolis mai mult timp, stabilindu-și tabăra în apropierea cartierului latin. Dorința cruciaților de a elibera Ierusalimul din mâinile arabilor se accentua, iar Frederic era nevoit să părăsească Philippopolisul la data de 5 noiembrie 1189⁶¹, lăsând o garnizoană și patru episcopi în oraș⁶². Singurii dintre locuitorii orașului care nu s-au opus ocupației germane au fost armenii, care vedeau în cruciați o salvare⁶³. De această conjunctură favorabilă profitau și vlahii din Bulgaria, care, datorită obligațiilor fiscale impuse de Constantinopol, organizau împreună cu bulgarii o răscoală împotriva Bizanțului⁶⁴. Din *Historia Peregrinorum* aflăm că „*Philippopolis este un celebru oraș central, bogat, situat în partea de jos a Macedoniei. Toată regiunea din jurul lui are un sol fertil și destul de succulent*”⁶⁵. În *Historia de Expeditione Frederici Imperatoris* găsim informații care atestă dorința cruciaților de a rămâne în oraș: „*Ne-am apropiat de Philippopolis destul de bine apărați, atât de natură cât și de mâna umană, unde ne-am și așezat*”⁶⁶.

⁵⁶ *Historia Peregrinorum*, ed. A. Chroust, în *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, Nova series, t. V, Graz, 1892, p. 141.

⁵⁷ Împărat bizantin (1185–1195 și 1203–1204); a fost strănepotul lui Alexios I Comnenul.

⁵⁸ Nicetae Choniatae, *Historia*, t. I, ed. J. A. van Dieten, Berlin–New York, 1975, p. 402.

⁵⁹ A. Dančeva–Vasileva, *op. cit.*, p. 28.

⁶⁰ Nicetae Choniatae, p. 402–403.

⁶¹ A. Dančeva–Vasileva, *op. cit.*, p. 29.

⁶² *Historia de Expeditione Friederici imperatores*, ed. A. Chroust, în *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, Nova series, t. V, Graz, 1892, p. 52.

⁶³ A. Dančeva–Vasileva, *op. cit.*, p. 26.

⁶⁴ Este vorba despre Țaratul Vlaho–Bulgar, întemeiat la 1185 de către Ioan Asan și Petru. Fratele lor, Ioniță Caloian, a extins granițele imperiului și a obținut de la papa Inocențiu al III-lea recunoașterea sa ca „*rege al bulgarilor și al românilor*” (*Rex Bulgarorum et Valachorum*), dar titlul de împărat nu i-a fost recunoscut.

⁶⁵ *Historia Peregrinorum*, t. V, p. 140.

⁶⁶ *Historia de Expeditione Friederici imperatores*, p. 38–39.

De sub stăpânire bizantină, orașul trecea în 1204 sub administrația Imperiului Latin (1204–1261)⁶⁷, până în 1207, când va fi ocupat de către Ioniță Caloian⁶⁸. Înainte de asta, paulicienii din Philippopolis au încercat să predea orașul lui Ioniță Caloian, dar ducele Renier de Trit⁶⁹ a ocupat Philippopolisul, distrugând cartierul paulicienilor⁷⁰. Acesta a participat la Cruciada a IV-a și, în urma împărțirii Imperiului Latin, a devenit primul duce de Philippopolis. Tot în prima jumătate a secolului al XIII-lea, potrivit unui scriitor de la acea vreme, un nobil din Philippopolis îi îndemna pe cetățenii orașului Melnik, din nord-vestul Macedoniei, să se supună împăratului din Niceea folosindu-se de următorul argument propagandistic: „Împăratul – spunea el – avea de multă vreme putere asupra noastră, deoarece țara noastră aparține Imperiului Bizantin [...]. Și noi toți, originari din Philippopolis, suntem prin neam bizantini curați. Însă împăratul bizantin ar avea cu adevărat dreptul să ne conducă, chiar dacă am fi bulgari”⁷¹.

La 30 iunie 1208, Philippopolisul avea să fie recucerit de către latini, în urma bătăliei dintre Borilă I al bulgarilor⁷² și Henric I de Hainaut⁷³, confruntare ce a avut loc lângă Philippopolis. Orașul va trece din administrație latină sub stăpânire bulgară, apoi bizantină și iar bulgară, până la 1364, când armatele otomane conduse de către Shaklin Pașa cucereau Philippopolisul⁷⁴. În 1371, otomanii câștigau cea mai importantă victorie a lor în Balcani, la Černomen (lângă Philippopolis)⁷⁵. Istoricul otoman Evliya Çelebi (1611–1682) menționează în 1651 existența la Philippopolis a 23 de cartiere musulmane și alte 7 cartiere latine, sârbești, bulgărești, evreiești și grecești⁷⁶.

Din informațiile rezultate din sursele antice și medievale, reiese că Philippopolisul era un oraș multietnic și multiconfesional. Bogăția acestuia se datora nobililor care locuiau acolo, dar și poziționării strategice a orașului, situat pe vechiul drum roman (*Via Militaris*) ce lega Singidunum (Belgradul de azi) de

---

⁶⁷ Odată cu cea de-a Patra Cruciadă (1202–1204), visul occidentalilor de a ocupa Constantinopolul a fost realizat.

⁶⁸ Țarul Imperiului Vlaho-Bulgar (1197–1207).

⁶⁹ Geoffrey de Villehardouin, *La Conquête de Constantinople*, vol. II, éditée et traduite par E. Faral, Paris, 1973, p. 304-305, 112-114.

⁷⁰ Kenneth M. Setton, *A History of Crusades*, vol. II, Madison (WI), 1969, p. 203.

⁷¹ George Acropolites, *Historia*, 44, ed. A. Heisenberg, Leipzig, 1903, p. 76-77.

⁷² Țar al Bulgariei (1207–1218); alături de boierii bulgari, Borilă a complotat la uciderea predecesorului său Ioniță Caloian, dorind înlăturarea dinastiei valahe de pe tronul Bulgariei.

⁷³ Al doilea împărat al Imperiului Latin de Constantinopol (1206–1216).

⁷⁴ J. Andreev, *Balgarskite hanove i tsare*, Veliko Tarnovo, 1996, p. 274.

⁷⁵ Leften Stavros Stavrianos, *The Balkans since 1453*, with a new Introduction by Traian Stoianovich, Londra, 2000, p. 44.

⁷⁶ Nu știm dacă este vorba de câte 7 cartiere pentru fiecare grup etnic sau de 7 cartiere în general.

Constantinopol. *Via Militaris* sau *Via Diagonalis* era la rândul lui conectat la un alt drum roman *Via Egnatia*, care lega Roma de Constantinopol. Dorința occidentalilor de a stăpâni succesorul legitim al Imperiului Roma – Imperiul Bizantin – s-a putut îndeplini odată cu expansiunea armatelor cruciate către răsărit, având drept pretext eliberarea Ierusalimului de sub dominația arabilor musulmani. Pentru cruciați, Philippopolisul reprezenta cel mai important punct strategic în marșul lor spre Constantinopol. De aici se puteau aproviziona cu tot ce aveau nevoie pentru lungile lor incursiuni devastatoare, pe care le-au întreprins în Peninsula Balcanică. Importanța Philippopolisului pentru cruciați a persistat și după ce aceștia au ocupat Constantinopolul în 1204. Câțiva ani mai târziu, armatele cruciate recuceră Philippopolisul din mâinile bulgarilor.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare

Acropolites, George, *Historia*, 44, ed. A. Heisenberg, Leipzig, 1903.

Choniatae, Nicetae, *Historia*, t. I, ed. J. A. van Dieten, Berlin–New York, 1975.

Comnena, Anna, *Alexiada*, XIV, 7, ed. B. Leib, Paris, 1945.

Diodorus Siculus, *Bibliotheca historica*, 16.71.2. (<http://www.perseus.tufts.edu>) [accesat la data 22.05.2012].

Герлах, Стефан, *Дневник на едно пътуване до османската порта в Цариград*, ed. M. Киселинчева, Sofia, 1976.

Historia de Expeditione Friederici imperatores, ed. A. Chroust, în *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, Nova series, t. V, Graz, 1892.

Historia Peregrinorum, ed. A. Chroust, în *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, Nova series, t. V, Graz, 1892.

Polybius, *Historiae*, IV, 45, ed. T. Büttner–Wobst, Leipzig, 1889.

Villehardouin, Geoffrey de, *La Conquête de Constantinople*, vol. II, éditée et traduite par E. Faral, Paris, 1973.

Lucrări speciale

Andreev, J., *Balgarskite hanove i tsare*, Veliko Tarnovo, 1996.

Angold, Michael, *Church and Society in Byzantium under the Comneni 1081–1261*, Cambridge 1995.

Bury, John Bagnell, *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene*, Londra, 1889.

Curta, Florin, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI–VII*, Târgoviște, 2006.

Dimitrov, Bozhidar, *The Bulgarians – the first Europeans*, Sofia, 2002.

Dragostinova, Theodora, *Between Two Motherlands: Nationality and Emigration Among the Greeks of Bulgaria, 1900–1949*, Ithaca (NY), 2011.

Fine, John Van Antwerp, *The Early Medieval Balkans: A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*, Ann Arbor, 1991.

Gjuzelev, Vassil, *Medieval Bulgaria, Byzantine Empire, Black Sea, Venice, Genoa*, Villach, 1988.

Krey, August C., *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton, 1921.

Obolensky, Dimitri, *Un Commonwealth medieval: Bizanțul. Europa de Răsărit, 500–1453*, București, 2002.

Rodwell, Dennis, *Conservation and Sustainability in Historic cities*, Oxford, 2007.

Sedlar, Jean W., *East Central Europe in the Middle Ages, 1000–1500*, în *A History of East Central Europe*, vol. III, Seattle, 1994.

Setton, Kenneth M., *A History of Crusades*, vol. II, Madison (WI), 1969.

Singleton, Fred, *A Short History of Yugoslav Peoples*, Cambridge, 1989.

Stavrianos, Leften Stavros, *The Balkans since 1453*, with a new Introduction by Traian Stoianovich, Londra, 2000.

The Teaching of modern greek in Europe. Current situation and new perspectives, vol. editat de Alicia Morales Ortiz, Cristóbal Pagán Cánovas, Carmen Martínez Campillo, Murcia, 2010.

Vacalopoulos, Apostolos E., *Origins of the Greek Nation. The Byzantine Period, 1204–1461*, New Brunswick (NJ), 1970.

Weigand, Gustav, *Ethnographie von Makedonien*, Leipzig, 1924.

Whittow, Mark, *The Making of Byzantium, 600–1025*, Berkeley, 1996.

Андреев, Йордан; Лазаров, Иван; Павлов, Пламен, *Кой кой е в средновековна България*, Sofia, 1999.

Чолпанов, Борис; Зафиров, Димитър; Александров, Емил; Калчев, Калчо; Петров, Людмил; Мишев, Радослав, *История на българите*, vol. V, *Военна история на българите от древността до наши дни*, Sofia, 2007.

Studii și articole în periodice științifice

Bŭlgarskata dŭrzhava Instrumenti Arkhiv Forumi Abonament obshtestvo pri upravlenieto na tsar Petŭr, în *Istoriya Instrumenti Arkhiv Forumi Abonament tsivilizatsiya za 11. klas*. 2006.

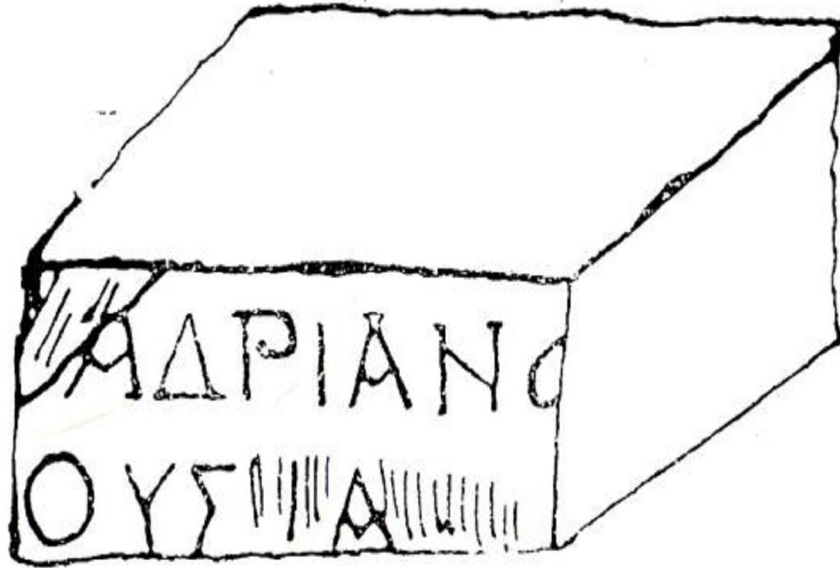
Dančeva–Vasileva, Ani, *Plovdiv à l'époque des premiers Croisades (1097, 1147, 1189)*, în „Bulgarian Historical Review”, 3–4, 1998, p. 10-32.

Детев, Петър, *Разкопки на Небет тене в Пловдив*, în „Годишник на народния археологически музей в Пловдив”, V, 1963, p. 27-30.

Topalilov, Ivo, *The Emperor and the City: a Case Study on the Link between Hadrian and Philippopolis*, în *The Roman Empire and Beyond: Archaeological and Historical Research on the Romans and Native Cultures in Central Europe*, vol. editat de Eric C. De Sena, Halina Dobrzanska (British Archaeological Reports – International Series 2236), Oxford, 2011.

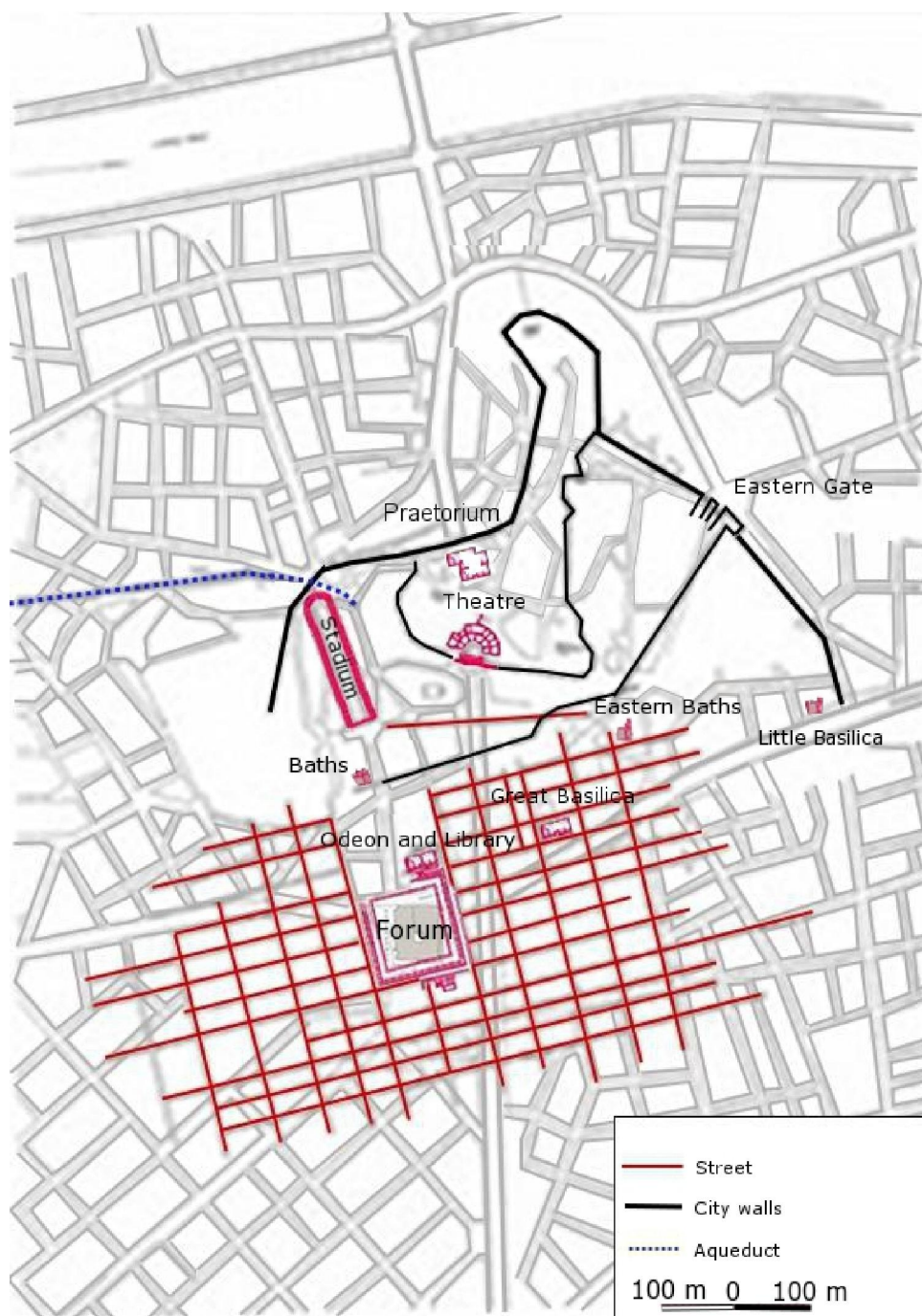
Provincia romană Tracia și orașele majore (după *Early and Roman Byzantine cities in Bulgaria*, vol. I, vol. editat de R. Ivanov, Sofia, 2002).

Baza statuii dedicată împăratului Hadrian.

Fragmente din arcul triumfal ce se află de-a lungul *Via Diagonalis*.

Planul oraşului roman.